

3

Piepen de jongen zoals de ouders zongen?

Simone de Roos en Freek Bucx

3.1	Opvoedingsstijl en opvoedingsdoelen: overeenkomsten tussen generaties van opvoeders?	75
3.2	Opvoedingsdoelen: verschillen en overeenkomsten tussen leeftijdsgroepen	77
3.3	Overdracht tussen generaties? Overeenkomsten en verschillen tussen kinderen en ouders	79
3.4	Samenvatting en conclusie	87
	Noten	87
	Literatuur	88

Samenvatting

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal in hoeverre ouders op dezelfde manier opvoeden als hun eigen ouders hebben gedaan. In welke mate lijken twee generaties opvoeders op elkaar in hun opvoedingsstijl en in wat ze aan hun kinderen mee willen geven? Aan mensen met kinderen is gevraagd aan te geven hoe zij zelf opvoeden (of opgevoed hebben) en hoe hun eigen ouders dat vroeger deden. Bij wat ouders aan hun kind mee willen geven is een vijftal eigenschappen onderzocht: verantwoordelijkheidsgevoel, voor jezelf opkomen, goede schoolprestaties halen, goede manieren hebben en rekening houden met anderen.

Zes op de tien mensen zeggen hun kinderen hetzelfde op te voeden als hun eigen ouders hen hebben opgevoed. Ook hangen alle vijf opvoedingsdoelen van de ouders samen met die van de kinderen. Naarmate mensen verantwoordelijkheidsgevoel bijvoorbeeld belangrijker vinden, denken ze dat hun ouders dat ook belangrijker vonden. Er zijn dus aanwijzingen dat opvoeding binnen families wordt overgedragen, hoewel de gevonden overdracht niet zo heel groot is.

Sommige mensen lijken meer op hun ouders dan andere. Als het opleidingsverschil met ouders groot is, voeden mensen over het algemeen anders op dan hun ouders dat deden. Als mensen gelovig zijn, lijkt hun opvoeding juist sterk op die van hun ouders. Verder hangt de mate van overdracht ook af van de leeftijdsgroep. Zo geeft de generatie van 50-65-jarigen – ook wel de babyboomgeneratie genoemd – aan dat ze een andere opvoedingsstijl dan hun ouders hadden en ook andere zaken in de opvoeding belangrijk vonden. Daarentegen verschilt de vooroorlogse generatie in een aantal opvoedingsdoelen juist het minst van hun ouders.

3 Piepen de jongen zoals de ouders zongen?

3.1 Opvoedingsstijl en opvoedingsdoelen: overeenkomsten tussen generaties van opvoeders?

Mijn vader was een persoon van aanzien in het dorp waar hij woonde. Hij hield van correctheid en precisie, en verwachtte dat gedrag ook van zijn kinderen. Hij wilde dat wij zijn naam en eer hooghielden. Als kinderen moesten we altijd verantwoording afleggen waar we heen gingen [...] Wij moesten goed leren, zowel de jongens als de meisjes [...] Zo zijn we opgevoed en mijn kinderen zijn ook zo opgevoed [...] Diploma is je wapen. Je moet je wapenen met je diploma's. En controle is belangrijk, verantwoording afleggen waar je heen gaat, en geen geheimen. (man van 64 jaar; ontleend aan Brinkgreve en Van Stolk 1997: 73-74)

Een man die aan het woord is over hoe hij zelf vroeger is opgevoed en wat hij aan zijn kinderen heeft meegegeven. Het is een van de vele citaten uit de interviews die Brinkgreve en Van Stolk (1997) hebben afgenomen voor hun onderzoek naar sociale erfenissen, *Van huis uit*. Als mensen kinderen krijgen, hebben zij meestal ideeën over de manier waarop zij hun kind willen verzorgen en opvoeden, over wat zij hun kinderen willen meegeven. De ene ouder vindt het belangrijk dat kinderen mondig zijn en voor zichzelf kunnen opkomen. Andere ouders hechten veel waarde aan goede schoolprestaties. Weer andere ouders vinden goede manieren en omgangsvormen heel belangrijk. De vader in het citaat vindt zowel goede omgangsvormen als goede schoolprestaties van essentieel belang. Dergelijke opvoedingsdoelen geven richting aan de manier waarop ouders hun kinderen opvoeden. Ouders die conformiteit belangrijk vinden, hanteren bijvoorbeeld vaker autoritaire opvoedingsstrategieën dan ouders die meer waarde hechten aan autonomie (Rispen et al. 1996). En de wijze van opvoeden draagt op zijn beurt weer bij aan de ontwikkeling van het kind, al is nog onduidelijk hoe dat precies in zijn werk gaat. In de huidige literatuur gaat men ervan uit dat de ontwikkeling van kinderen een zeer complex proces is, waarbij (de aanleg van) het kind en de omgeving elkaar wederzijds beïnvloeden (Kerr et al. 2008; Criss et al. 2009; Sameroff 2010). Veel jonge mensen roepen dat ze hun kinderen later heel anders willen gaan opvoeden dan hun ouders hebben gedaan. Maar als puntje bij paaltje komt, is dat dan ook zo? Kiezen mensen wanneer zij zelf kinderen krijgen meestal voor een andere stijl van opvoeden of houden zij in de praktijk toch grotendeels de manier van opvoeden van hun eigen ouders aan? En vinden zij dezelfde opvoedingsdoelen belangrijk als hun ouders?

Andere omstandigheden, minder overdracht?

Het ligt aan de ene kant voor de hand te veronderstellen dat opvoedingsgedrag en opvoedingsdoelen van verschillende generaties een grote mate van overeenkomst vertonen. In de opvoeding geeft de ene generatie aan de volgende immers door wat zij de moeite waard vindt, dus ook de opvoeding zelf kan onderwerp van overdracht zijn. Een voorbeeld hiervan is de man uit het citaat, hij heeft de waarden van zijn ouders overgenomen in de opvoeding van zijn eigen kinderen.

Aan de andere kant is het plausibel te veronderstellen dat er juist ook grote verschillen bestaan tussen opvoedingsdoelen en -gedrag van verschillende generaties opvoeders. Ook al hebben opvoeders hun stijl van opvoeden en de opvattingen die daarbij horen wellicht voor een groot deel meegekregen van hun eigen ouders, de sociale, economische en culturele omstandigheden waarin generaties kinderen worden opgevoed verschillen vaak. Deze maatschappelijke omstandigheden kunnen het opvoedingsproces zodanig beïnvloeden dat opvoeden in de huidige omstandigheden echt anders is dan 'vroeger'. Enkele maatschappelijke ontwikkelingen in de afgelopen decennia zijn relevant om in dit verband te noemen. Door de toename van het aantal echtscheidingen is bijvoorbeeld de diversiteit aan gezinsvormen vergroot: er zijn meer eenoudergezinnen en samengestelde gezinnen ontstaan. Daarnaast krijgen mensen minder kinderen dan vroeger; mogelijk kiezen ouders van tegenwoordig ook bewuster voor kinderen. Ook is de zelfstandigheid en arbeidsparticipatie van vrouwen toegenomen (Beckers et al. 2008; CBS 2010). Veel ouders zoeken naar een goede balans tussen tijd voor het gezin en werk. Netwerken waarin mensen leven en werken kunnen tegenwoordig snel wisselen. Verder zijn nieuwe opvoedingskwesties naar voren gekomen, zoals het media- en alcoholgebruik van jongeren, waarmee hedendaagse ouders moeten omgaan. Veel van deze maatschappelijke veranderingen hebben wijzigingen in het culturele klimaat teweeggebracht, met meer aandacht voor autonomie en de vrijheid om het leven naar eigen inzicht in te richten. Gevoelens van afhankelijkheid en aanpassing aan traditionele patronen en verbanden zijn afgenomen (Van de Kaa 1987). Deze verschuivingen in culturele opvattingen kunnen hun weerslag hebben op de accenten die ouders tegenwoordig in de opvoeding van hun kinderen leggen, bijvoorbeeld door kinderen meer dan vroeger aan te moedigen tot zelfstandigheid en zelfontplooiing (Rispen et al. 1996). De nadruk op zelfstandigheid en zelfontplooiing zou ook tot gevolg kunnen hebben dat jonge ouders zich in de opvoeding tegenwoordig meer laten leiden door hun eigen ideeën dan door het voorbeeld van hun ouders. Overdracht van opvoedingsdoelen en -stijlen is dus mogelijk verminderd in de afgelopen decennia.

In hoeverre is er sprake van overdracht van de opvoedingsstijl en -doelen binnen families? Loopt de mate van overeenkomst in opvoedingsstijl en -doelen tussen opvoeders en hun ouders uiteen afhankelijk van de leeftijdsgroep, het opleidingsniveau en de religieuze achtergrond van de opvoeders? Deze vragen staan in dit hoofdstuk centraal. Maar voordat we deze vragen beantwoorden gaan we na welke opvoedingsdoelen ouders tegenwoordig vooral benadrukken en in hoeverre dit verschilt bij ouders van verschillende leeftijdsgroepen.

3.2 Opvoedingsdoelen: verschillen en overeenkomsten tussen leeftijdsgroepen

Eerder onderzoek laat zien dat opvoedingsdoelen en -strategieën van ouders in de loop der tijd zijn veranderd (Rispens et al. 1996; Herweijer en Vogels 2004). Onder invloed van emancipatie en persoonlijke ontplooiingsbewegingen is de rol van autonomie als opvoedingsoriëntatie in de tweede helft van de vorige eeuw steeds belangrijker geworden ten koste van conformisme (Rispens et al. 1996). Ouders zijn in de opvoeding van hun kinderen steeds meer nadruk gaan leggen op het dragen van eigen verantwoordelijkheid en zelfstandig oordelen, terwijl het conformeren aan regels wat op de achtergrond raakte. De traditionele bevelshuishouding van vroeger, met vader aan de macht, heeft plaatsgemaakt voor een 'onderhandelingshuishouden' (De Swaan 1979) of 'responsieve opvoedingsstijl' (Riksen-Walraven 1978), waarin kinderen meepraten en meebeslissen en zodoende aangemoedigd worden tot zelfstandigheid. Recenter onderzoek wijst erop dat conformistische doelen weer wat meer op de voorgrond treden, met name bij jongere ouders (Herweijer en Vogels 2004). Bij jongere ouders zou er een herwaardering zijn van doelen als het hebben van goede manieren, het gehoorzamen en het respect hebben voor ouderen. Omdat het hier om afzonderlijke studies gaat, waarin opvoedingsdoelen en -strategieën op verschillende manieren werden gemeten, zijn de bevindingen moeilijk met elkaar te vergelijken.

Met de gegevens uit de enquête Nederland in Generaties (NiG) is het mogelijk naar eventuele verschillen in opvoedingsdoelen tussen ouders van verschillende leeftijdsgroepen te kijken.¹ In dit onderzoek is aan mensen met kinderen gevraagd te beoordelen in hoeverre ze de volgende vijf eigenschappen belangrijk vonden of vinden bij de opvoeding van hun kind of kinderen: verantwoordelijkheidsgevoel hebben (autonomie), voor jezelf opkomen (assertiviteit), goede schoolprestaties leveren (prestatiegerichtheid), goede manieren hebben (conformisme) en rekening houden met anderen (sociaal gevoel).² Eerst kijken we naar het algemene beeld, voor alle leeftijden samen. Een grote meerderheid van alle ouders vindt alle vijf opvoedingsdoelen (zeer) belangrijk (tabel 3.1). Het verschil zit vooral in de mate waarin men de doelen belangrijk dan wel zeer belangrijk vindt. Hierbij valt op dat verantwoordelijkheidsgevoel het vaakst als zeer belangrijk wordt gezien, bij 60%. Daarna volgen de doelen rekening houden met anderen, goede manieren, voor jezelf opkomen en – als laatste – goede schoolprestaties. Het behalen van goede schoolprestaties wordt duidelijk als iets minder belangrijk beoordeeld ('slechts' 18% vindt het zeer belangrijk). Deze resultaten komen grotendeels overeen met bevindingen uit eerder onderzoek (Rispens et al. 1996; Herweijer en Vogels 2004). Dat schoolprestaties iets minder belangrijk worden gevonden sluit ook aan bij de relativerende kijk op de betekenis van diploma's die Herweijer constateert in hoofdstuk 2. Deze opvattingen staan echter haaks op de (meritocratische) acties die (hoogopgeleide) ouders ondernemen om neerwaartse opleidingsmobiliteit bij hun kind tegen te gaan (Herweijer, hoofdstuk 2). Ook staan ze in contrast met de nadruk die ouders in open interviews leggen op het belang van onderwijs en diploma's (Brinkgreve en Van Stolk 1997). We kunnen ons dus afvragen hoe realistisch het beeld is dat ouders goede schoolprestaties het minst belangrijk vinden.

Tabel 3.1

Belang van verschillende opvoedingsdoelen, mensen van 16 jaar en ouder met kinderen
(n = 1298; in procenten)^a

	(zeer) onbelangrijk	niet belangrijk/ niet onbelangrijk	belangrijk	zeer belangrijk
verantwoordelijkheidsgevoel	1	1	39	60
voor jezelf opkomen	0	2	55	43
goede schoolprestaties	1	12	69	18
goede manieren	0	2	53	45
rekening houden met anderen	1	2	50	47

a Gevraagd is: 'Hoe belangrijk vindt u elke eigenschap in de manier waarop u uw kind(eren) opvoedt, hebt opgevoed of wilt opvoeden?' In dit overzicht zijn de twee antwoordcategorieën 'zeer onbelangrijk' en 'onbelangrijk' samengevoegd, omdat de percentages respondenten die voor deze antwoorden kozen, zeer laag zijn.

Bron: SCP (NiG'10) gewogen gegevens

Tussen ouders van verschillende leeftijdsgroepen doen zich enkele kleine verschillen voor in wat men belangrijke opvoedingsdoelen vindt. Bij alle leeftijdsgroepen komt het hebben van verantwoordelijkheidsgevoel als meest belangrijke opvoedingsdoel naar voren (tabel 3.2). De verschillen treden op bij de doelen assertiviteit en schoolprestaties. Vergeleken met de twee oudste leeftijdsgroepen vinden de twee jongste leeftijdsgroepen het assertieve opvoedingsdoel – opkomen voor jezelf – belangrijker. Dat blijkt uit zowel de gemiddelden als de rangordes in tabel 3.2. Bij ouders tot 50 jaar komt assertiviteit op de tweede plaats, bij de 50-plussers op de vierde. Ouders van 50 tot 65 jaar hechten meer belang aan dit doel dan de ouders van 65 jaar en ouder. De grotere nadruk die jongere ouders op assertiviteit leggen, is illustratief voor de tijdgeest van de jaren zeventig van de vorige eeuw (een periode waarin vooral de ouders van 35 tot 50 jaar zijn opgegroeid). Zo was in de jaren zeventig 'meer mensen mondig maken' een belangrijke doelstelling van het onderwijsbeleid (Contourennota 1975, TK 1974/1975: 12). Het ervaren belang van assertiviteit weerspiegelt mogelijk ook het individualistische karakter van de hedendaagse Nederlandse samenleving.

Schoolprestaties komen bij alle ouders op de laatste plaats, maar de ouders die ouder zijn dan 65 jaar vinden goede schoolprestaties wel belangrijker dan de ouders van 50 tot 65 jaar. De twee jongere groepen ouders verschillen op dit punt niet van beide oudere groepen. Wellicht leggen de generaties opvoeders die geboren zijn tussen 1945 en 1960 minder de nadruk op het behalen van goede schoolprestaties en diploma's dan de oudere generatie vanwege de welvaartsstijging en grotere materiële zekerheid die Nederland in de jaren vijftig en zestig kenmerkte.

Tabel 3.2

Belang van verschillende opvoedingsdoelen bij ouders in vier leeftijdsgroepen (n = 1298; in gemiddelden en tussen haakjes de rangorde)^a

	16-34 jaar	35-49 jaar	50-64 jaar	≥ 65 jaar
verantwoordelijkheidsgevoel	4,51 (1)	4,60 (1)	4,57 (1)	4,57 (1)
voor jezelf opkomen ^b	4,50 (2)	4,48 (2)	4,36 (4)	4,25 (4)
goede schoolprestaties ^b	4,03 (5)	4,05 (5)	3,99 (5)	4,12 (5)
goede manieren	4,48 (3)	4,44 (4)	4,38 (3)	4,40 (2)
rekening houden met anderen	4,42 (4)	4,46 (3)	4,42 (2)	4,39 (3)

a Gevraagd is: 'Hoe belangrijk vindt u elke eigenschap in de manier waarop u uw kind(eren) opvoedt, hebt opgevoed of wilt opvoeden?' Respondenten konden het belang dat zij aan een eigenschap hechten, beoordelen met een score tussen 1 en 5.

b De leeftijdsgroepen verschillen bij deze opvoedingsdoelen significant van elkaar ($p < .05$).

Bron: sCP (NiG'10) gewogen gegevens

3.3 Overdracht tussen generaties? Overeenkomsten en verschillen tussen kinderen en ouders

In hoeverre laten mensen zich in hun opvoedingsstijl en -doelen leiden door de manier waarop hun ouders hen hebben opgevoed? In hoeverre laten zij zich inspireren door datgene wat hun ouders belangrijk vonden of vinden? Deze paragraaf gaat over mogelijke overdracht van ouders op kinderen. Voordat we de bevindingen uit ons eigen onderzoek presenteren, bespreken we hoe overdracht tussen generaties plaats kan vinden.

Overdracht tussen generaties: drie mechanismen

In de literatuur worden drie belangrijke mechanismen van overdracht onderscheiden (Van IJzendoorn 2006). Ten eerste kunnen gedrag en opvattingen via socialisatieprocessen van ouders op kinderen worden overgedragen. Ouders geven het goede voorbeeld en doen voor hoe iets moet. Kinderen identificeren zich met hun ouders, imiteren hun gedrag, en verinnerlijken al dan niet de bijbehorende opvattingen (Bandura 1977; Moen et al. 1997). Op een meer actieve manier kunnen ouders het gedrag van hun kind bevestigen of corrigeren als dit al dan niet in overeenstemming is met hun waarden en normen, of het kind advies of uitleg geven. Eerder onderzoek laat zien dat niet alleen ouders het gedrag en de opvattingen van hun kinderen beïnvloeden, maar dat ook kinderen het gedrag en de opvattingen van hun ouders kunnen beïnvloeden, al is de invloed van ouders op kinderen vaak groter dan andersom (Glass et al. 1986; Vollebergh et al. 2001; Pinquart en Silbereisen 2004).

Een tweede vorm van overdracht van ouders op kinderen is meer indirect van aard en betreft de overdracht van fysieke en sociale leefomstandigheden. Zo kan het wonen in dezelfde buurt continuïteit van opvoeding tussen generaties bevorderen. Ook spelen sociaal-structurele (bv. het onderwijsniveau) en sociaal-culturele kenmerken (bv. de religieuze achtergrond) van ouders een rol. Dit zijn kenmerken die voor een belangrijk

deel iemands leefstijl, waarden en opvattingen bepalen. Doordat deze kenmerken voor een groot deel door ouders op kinderen worden overgedragen en dus door ouders en kinderen worden gedeeld, worden op een indirecte manier ook de bijbehorende opvattingen overgedragen. Onderzoek laat zien dat naast socialisatieprocessen ook deze meer indirecte, contextuele vormen van overdracht tussen generaties een rol spelen (Glass et al. 1986; Hammarström 1993; Vollebergh et al. 2001; Bucx et al. 2010). Naast psychologische (socialisatie) en contextuele vormen van overdracht kunnen we als derde vorm de genetische overdracht van gedrag en opvattingen onderscheiden. De overdracht via genen van de ene op de andere generatie kan leiden tot psychologische of fysieke predisposities, die van invloed kunnen zijn op het gedrag en de opvattingen van individuen. De laatste paar decennia heeft gedragsgenetisch onderzoek (waaronder tweelingen- en adoptieonderzoek) een hoge vlucht genomen. Onderzoek heeft inmiddels laten zien dat naast sociale factoren ook genetische factoren een belangrijke rol spelen bij het ontstaan en de ontwikkeling van gedrag (Out en Bakermans-Kranenburg 2006). Overeenkomsten in gedrag en opvattingen tussen ouder en kind kunnen dus ook verklaard worden uit een (gedeeltelijke) gelijkenis in het genetisch materiaal. Via de hier besproken mechanismen kunnen gedrag en opvattingen van ouders op hun kinderen overgedragen worden, maar dat hoeft natuurlijk niet altijd ook daadwerkelijk te gebeuren. Kinderen kunnen, bewust of onbewust, juist een andere weg inslaan dan hun ouders. Bovendien gaat er niet alleen van ouders een socialiserende invloed uit. Andere invloedrijke *socializing agents* in de directe of minder directe omgeving van de jongere generatie zijn bijvoorbeeld de (eventuele) partner en diens ouders, leeftijdsgenoten, de media en school, en deze kunnen een ander geluid dan de ouders laten horen (Den Uyl en Emmelkamp 2008; Vespa et al. 2009). Ook kan het in eerste instantie lijken alsof de nieuwe generatie zich het aangeboden niet eigen heeft gemaakt omdat men het leven naar eigen inzichten en smaak inricht. Maar dan kan later blijken dat mensen terugkomen op hun eigen ideeën en zich weer meer gaan vasthouden aan waarden van hun ouders (Brinkgreve en Van Stolk 1997; Van IJzendoorn 2006).

Overdracht van opvoeding? Bevindingen uit eerder onderzoek

Wat is er bekend in de literatuur over overdracht van opvoeding binnen families? Het geringe aantal studies dat in het verleden is gedaan naar overdracht van opvoedingsideeën en -doelen laat weinig overdracht tussen ouders en kind zien (Lefkowitz et al. 1978; Hanson en Mullis 1986). Hierbij kan meespelen dat de meeste kinderen uit deze studies zelf nog geen ouder waren. De ervaring met eigen kinderen kan de opvattingen van mensen over opvoeden dichter in de buurt van die van hun ouders brengen. Wel blijken grootouders en ouders overeenkomstig spelgedrag in de omgang met hun (klein)kind te vertonen (Tinsley en Parke 1987). In recent Amerikaans onderzoek (Vespa et al. 2009) werd het opvoedingsgedrag van twee generaties opvoeders op hetzelfde punt in hun levensloop onderzocht. (Jonge) moeders blijken hun eigen moeders na te doen. Moeders die in hun jeugd veel geknuffeld en voorgelezen zijn en veel complimentjes kregen van hun moeder, vertonen ditzelfde opvoedingsgedrag ook bij hun eigen kinderen. Dat geldt ook voor de pakken slaag die de moeders vroeger zelf kregen; moeders die veel geslagen werden, slaan hun eigen kind ook veel (Vespa et al. 2009).

Vaders blijken het voorbeeld van hun moeder overigens niet te volgen. Wellicht halen zij hun opvoedingsinspiratie bij hun eigen vader vandaan, maar daar kan dit onderzoek geen uitsluitsel over geven.

In Bowlby's gehechtheidstheorie (1969) wordt aangenomen dat intergenerationele overdracht van opvoedingspatronen plaatsvindt via zogenaamde interne werkmodellen: mentale representaties die het individu heeft over zichzelf en over anderen. Deze mentale representaties zijn gevormd op basis van vroege contacten met de ouder en beïnvloeden op hun beurt weer hoe het individu omgaat met zijn of haar kinderen. Inderdaad komt uit onderzoek naar voren dat de gehechtheidsrelatie die kinderen met hun ouders hadden in 75% van de gevallen lijkt op de relatie die ze met hun eigen kind krijgen (Van IJzendoorn 2006). Ook blijkt de helft van de kinderen die vroeger een scheiding tussen hun ouders meemaakten, later zelf ook te scheiden van hun partner (Spruijt 2007).

Overdracht van opvoedingsstijl: overeenkomsten tussen ouders en kinderen

In hoeverre is er binnen families sprake van overdracht van de manier waarop mensen opvoeden? In de enquête Nederland in Generaties is aan mensen met kinderen gevraagd in hoeverre de manier waarop zij hun kinderen hebben opvoed, opvoeden of willen opvoeden anders is dan de opvoeding die ze zelf hebben genoten. Het gaat daarbij om de stijl van opvoeden. Er is bij deze vraag geen onderscheid tussen vaders en moeders van de respondenten gemaakt. We kunnen dus bij eventuele overdracht van opvoeding tussen generaties geen uitspraken doen over de vraag of dit vooral geldt van vader op kind, van moeder op kind, of van beide ouders op kind. Verder maken we de kanttekening dat een beroep is gedaan op de waarneming en het geheugen van de ondervraagden. Het kan met name voor oudere mensen lastig zijn om zich te herinneren hoe zijzelf en hun ouders vroeger opgevoed hebben. Daarnaast kunnen herinneringen gekleurd zijn door de tijd en situatie waarin mensen leven. Enige voorzichtigheid bij de interpretatie van de gegevens is dus op zijn plaats. Bovendien heeft het onderzoek op één moment plaatsgevonden. We kunnen daarom bij de verklaring van eventuele verschillen in opvoeding tussen generaties opvoeders geen onderscheid maken tussen leeftijds-, cohort- of periode-effecten (zie deel 2 'Maatschappelijke generaties' van dit rapport).

Meer dan de helft van de mensen – bijna 60% – zegt hun kinderen (grotendeels) hetzelfde op te voeden als ze zelf door hun eigen ouders opgevoed zijn (tabel 3.3). Dit betekent tegelijkertijd dat meer dan 40% van de mensen zegt een andere opvoedingsstijl erop na te houden dan hun ouders. Wanneer je mensen zelf dus vraagt in hoeverre opvoedingsstijlen worden overgedragen, ontstaat een gemengd beeld.

Tabel 3.3

Mate van overeenstemming met de opvoedingsstijl van de ouders, mensen van 16 jaar en ouder met kinderen (n = 1298; in procenten)^a

opvoeding is <i>geheel hetzelfde</i> als die van de ouders	2,6
opvoeding is <i>grotendeels hetzelfde</i> als die van de ouders	57,2
opvoeding is <i>grotendeels anders</i> dan die van de ouders	28,9
opvoeding is <i>geheel anders</i> dan die van de ouders	11,4

a Gevraagd is: 'In hoeverre is de manier waarop u uw kinderen opvoedt, hebt opgevoed of wilt opvoeden anders dan de opvoeding die u zelf hebt genoten?'

Bron: SCP (NiG'10) gewogen gegevens

Overdracht van opvoedingsdoelen: samenhang tussen opvoedingsdoelen van ouders en kinderen

In hoeverre is er sprake van overdracht van opvoedingsdoelen van ouders op kinderen? Zoals we in paragraaf 3.2 hebben uiteengezet, is aan mensen die kinderen hebben (gehad) gevraagd aan te geven hoe belangrijk zij een aantal eigenschappen van hun kinderen vinden (vonden). In aansluiting daarop hebben we deze mensen ook gevraagd aan te geven welke eigenschappen hun ouders destijds, in de opvoeding van henzelf, belangrijk vonden. Hierbij gaat het dus ook om herinneringen uit de jeugd van de respondenten die mogelijk vertekend zijn. We onderzoeken de samenhang tussen het belang dat kinderen en hun ouders (volgens de kinderen) hechten aan eigenschappen in de opvoeding van hun kinderen (tabel 3.4), en we corrigeren hierbij voor verschillende achtergrondkenmerken van zowel de kinderen als de ouders.

De opvattingen van ouders over wat belangrijk is in de opvoeding zijn voorspellend voor wat de respondenten belangrijk vinden: naarmate ouders verantwoordelijkheidsgevoel bijvoorbeeld belangrijker vinden, vindt de respondent dit ook belangrijker. Dit geldt voor alle vijf opvoedingsdoelen. De voorspellende waarde van ouderlijke opvoedingsdoelen is overigens niet heel erg groot: ongeveer 10% tot 15% van de verschillen in opvoedingsdoelen wordt hierdoor verklaard.

Andere zaken spelen dus ook een rol. Vrouwen hechten meer belang aan assertiviteit en aan rekening houden met anderen dan mannen. Oudere leeftijdsgroepen hechten minder belang aan assertiviteit en aan goede manieren. Dit laatste komt overeen met de bevinding van eerder onderzoek dat in het afgelopen decennium de jonge generaties opvoeders conformiteit weer belangrijker zijn gaan vinden (Herweijer en Vogels 2004). Hogeropgeleide mensen blijken schoolprestaties en goede manieren iets minder belangrijk te vinden, wat overeenkomt met resultaten van eerder onderzoek (Rispen et al. 1996; Herweijer en Vogels 2004). Gelovige mensen hechten meer belang aan rekening houden met anderen dan niet-gelovige mensen. Het opleidingsniveau en het geloof van de ouders leveren geen aparte bijdrage aan de voorspelling van opvoedingsdoelen.³

Tabel 3.4

Regressie opvoedingsdoelen van de ouders op opvoedingsdoelen van de respondent, gecontroleerd voor achtergrondkenmerken van ouders en respondent (n = 1283; in gestandaardiseerde coëfficiënten)

	verant- woordelijk- heidsgevoel	voor jezelf opkomen	school- prestaties	goede manieren	rekening houden met anderen
<i>achtergrondkenmerken</i>					
<i>respondent</i>					
seks (vrouw = ref.)	.04	.11***	-.01	.03	.09**
<i>leeftijd</i>					
16-34 jaar (ref.)					
35-49 jaar	.08*	.01	.01	-.05	.04
50-64 jaar	.08	-.05	-.07	-.10*	.03
≥ 65 jaar	.05	-.13***	-.00	-.07*	-.01
opleidingsniveau	.05	.00	-.14***	-.11***	.05
inkomen (netto per maand)	.06	.01	.00	.01	.02
gelovig zijn	.03	-.03	.05	.05	.08**
<i>achtergrondkenmerken</i>					
<i>ouder</i>					
opleidingsniveau	-.07	-.01	-.06	-.01	-.01
gelovig zijn (niet gelovig = ref.)	-.04	.05	.01	-.02	.02
<i>opvoedingsdoelen ouder</i>					
verantwoordelijkheidsgevoel	.38***				
voor jezelf opkomen		.32***			
schoolprestaties			.32***		
goede manieren				.43***	
rekening houden met anderen					.33***
R ²	.16	.13	.12	.20	.15

* p < .05

** p < .01

*** p < .001

Bron: s c P (NiG'10) gewogen gegevens

Verschillen tussen opvoedingsdoelen van ouders en kinderen

Onze bevindingen suggereren dat er sprake is van overdracht van opvoedingsstijlen en -doelen van de ene op de andere generatie, maar deze overdracht is ook weer niet heel erg groot. Lang niet alle mensen nemen de opvoedingsstijl of -doelen van hun ouders over. Sommige mensen pakken de opvoeding van hun kinderen op een heel andere manier aan dan zoals zij het thuis gewend waren.

Blijkbaar spelen andere factoren ook een belangrijke rol, zoals de opvattingen van de (eventuele) partner (en diens ouders), voorbeelden van andere ouders, boeken, tijdschriften, opvoedingsprogramma's, en bredere maatschappelijke normen (Den Uyl en Emmelkamp 2008; Vespa et al. 2009).

Hoe komt het dat sommige ouders en kinderen meer van elkaar verschillen qua opvoeding dan andere ouders en kinderen? Zoals we in tabel 3.4 zagen, hangen opvoedingsdoelen van mensen deels af van het opleidingsniveau dat zij hebben, en van het geloof dat zij aanhangen. Opleiding en geloof vormen nog steeds markante scheidslijnen in de Nederlandse samenleving, die een belangrijke socialiserende invloed hebben en die voor een groot deel bepalen welke levensstijl een persoon erop na houdt, en welke opvattingen hij of zij heeft. Opleiding en geloof spelen ook een belangrijke rol in wat ouders belangrijk vinden in de opvoeding van kinderen. Hogeropgeleiden vinden het belangrijk om de autonomie van hun kinderen te stimuleren, terwijl lageropgeleiden het meer waarderen dat hun kinderen zich leren aan te passen aan de eisen van de omgeving (Rispens et al. 1996; Herweijer en Vogels 2004). Gelovigen hangen in de regel meer traditionele en conservatieve waarden in de opvoeding aan dan niet-gelovigen, en zijn meer gericht op conformisme. Ouders zonder geloofsovertuiging vinden autonomie belangrijker (Felling et al. 1991; Herweijer en Vogels 2004). Verwacht kan dus worden dat naarmate de verschillen in opleiding en geloof tussen kinderen en hun ouders groter is, er ook grotere verschillen zijn in de manier waarop zij tegen de opvoeding aankijken (Kalmijn 2006).

Of mensen van hun ouders (grotendeels) verschillen in hoe zij de opvoeding ter hand nemen, blijkt inderdaad samen te hangen met het verschil in opleidingsniveau tussen de respondent en zijn/haar (hoogst opgeleide) ouder (tabel 3.5). Mensen lijken in hun stijl van opvoeden dus minder op hun ouders naarmate hun opleidingsniveau meer verschilt. Bij een sterke gelijkheid in opleiding tussen ouders en kind lijken beide partijen dus veel op elkaar in hun opvoedingsstijl. Dit kan erop duiden dat indirecte overdracht een rol speelt. We vinden geen verband met verschillen in geloofsovertuiging tussen ouder en kind. Wel lijken mensen die gelovig zijn, meer op hun ouders qua stijl van opvoeden dan niet-gelovigen. Dat gelovigen meer geneigd zijn dan niet-gelovigen de waarden en gedragingen van hun ouders over te nemen, kan samenhangen met een sterkere sociale cohesie binnen de groep gelovigen (vooral bij de orthodox-protestanten). Groepen met een sterke sociale cohesie kunnen hun waarden en normen gemakkelijker vasthouden en overdragen (Felling et al. 1991). Verder hebben de 50-64-jarigen relatief vaak een andere opvoedingsstijl dan hun ouders, als je dit vergelijkt met jongere en oudere leeftijdsgroepen. De ouders van deze leeftijdsgroep zijn vertegenwoordigers van de groep die nét na de Tweede Wereldoorlog is geboren (ook wel babyboomgeneratie genoemd). Deze leeftijdsgroep wordt nogal eens gekarakteriseerd als de generatie die zich af heeft gezet tegen de opvattingen en leefpatronen van hun ouders (Becker 1992) en wordt daarom ook wel 'protestgeneratie' genoemd. In ons onderzoek lijkt deze leeftijdsgroep wat opvoeden betreft zich ook het meest van hun ouders te distantiëren. We vinden geen steun voor de veronderstelling dat jongere ouders in de huidige individualistische samenleving minder het opvoedingsvoorbeeld van hun ouders zouden volgen dan de oudere ouders (zie § 3.1).

Tabel 3.5

Regressie opleidings- en geloofsverschil tussen respondent en ouders op het hanteren van een andere opvoedingsstijl dan de ouders, gecontroleerd voor achtergrondkenmerken van de respondent (n = 1298; in odds ratio's)^a

	andere opvoedingsstijl dan ouders
<i>achtergrondkenmerken respondent</i>	
leeftijd	
16-34 jaar (ref.)	
35-49 jaar	1,43
50-64 jaar	1,87*
≥ 65 jaar	1,14
sekse (man = ref.)	0,90
opleidingsniveau	0,89
inkomen (netto per maand)	0,86
gelovig zijn (niet gelovig = ref.)	0,66*
thuiswonend kind (uitwonend kind = ref.)	0,68
<i>verschillen tussen respondent en ouder</i>	
verschil in opleiding (absoluut)	1,28**
verschil in geloof (absoluut)	0,98

a Odds ratio's: een significante odds ratio groter dan 1 duidt een grotere kans aan dat een bepaalde groep ten opzichte van de referentiegroep anders opvoedt dan de ouders; een odds ratio kleiner dan 1 duidt op een kleinere kans. Bij een continue variabele zoals verschil in opleiding betekent een odds ratio groter dan 1 dat de kans op anders opvoeden dan de ouders groter is naarmate het verschil in opleiding groter is. Een odds ratio kleiner dan 1 betekent dat de kans op anders opvoeden kleiner is naarmate de continue variabele groter is.

* p < .05

** p < .01

Bron: SCP (NiG'10) gewogen gegevens

Ook als we de respondenten vragen in te schatten welke eigenschappen zichzelf en hun ouders belangrijk vinden of vonden in de opvoeding, blijken verschillen hierin samen te hangen met opleidingsverschillen. Hoe groter de verschillen in opleiding tussen respondent en ouder, hoe groter de verschillen in het belang dat gehecht wordt aan rekening houden met anderen en opkomen voor jezelf (tabel 3.6). De gevonden verbanden zijn echter klein.

Tabel 3.6

Regressie opleidings- en geloofsverschil tussen respondent en ouders op het (absolute) verschil tussen respondent en ouders in opvoedingsdoelen (n = 1283; in gestandaardiseerde coëfficiënten)

	verschil respondent- ouders verant- woordelijk- heidsgevoel	verschil respondent- ouders voor jezelf opkomen	verschil respondent- ouders school- prestaties	verschil respondent- ouders goede manieren	verschil respondent- ouders rekening houden met anderen
<i>achtergrondkenmerken</i>					
<i>respondent</i>					
sekse (vrouw = ref.)	.01	.18**	.03	-.02	.01
<i>leeftijd</i>					
16-34 jaar (ref.)					
35-49 jaar	.10	.06	-.03	.02	.01
50-64 jaar	.13	.17*	-.00	.04	.10
≥ 65 jaar	-.06	-.19*	-.23**	-.14**	-.09
<i>verschil tussen respondent en ouder</i>					
verschil in opleiding (absoluut)	.03	.10**	.02	.03	.07**
verschil in geloof (absoluut)	.03	.15**	.05	.05	.03
R ²	.01	.05	.02	.02	.02

* p < .05

** p < .01

Bron: SCP (NiG'10) gewogen gegevens

Ook is het verschil in opvattingen over assertiviteit groter naarmate het verschil in geloof tussen respondenten en hun ouders groter is. Verder vinden we dat vrouwen minder op hun ouders lijken qua opvattingen over assertiviteit dan mannen. Wellicht heeft dit te maken met de emancipatie van vrouwen, waardoor de onderzochte generaties moeders anders denken over assertiviteit dan de generatie van hun ouders. Ook leeftijd speelt een rol. 65-plussers lijken in hun ideeën over opkomen voor jezelf, schoolprestaties en goede manieren veel meer op hun ouders dan de jongere groepen. De opvattingen van 50-65-jarigen verschillen juist het meest van die van hun ouders wat betreft het opkomen voor jezelf.

3.4 Samenvatting en conclusie

Opvoeden verbindt generaties. De ene generatie begeleidt de andere op weg naar volwassenheid. In de opvoeding dragen ouders hun kennis, waarden en normen over aan hun kinderen. Ook de opvoedingspraktijk zelf kan onderwerp van overdracht tussen de generaties zijn. Hoe mensen hun kinderen opvoeden en wat ze daarbij belangrijk vinden, kunnen zij van hun eigen ouders hebben meegekregen. In dit hoofdstuk vinden we hier ondersteuning voor. Zo zeggen bijna zes op de tien mensen hun kinderen hetzelfde op te voeden als hun eigen ouders hen hebben opgevoed. Wanneer mensen gevraagd wordt naar wat zij belangrijk vinden in de opvoeding en naar wat hun ouders belangrijk vonden, vinden we ook hier samenhang. Er is sprake van overdracht tussen ouders en kinderen, maar die overdracht is ook weer niet heel groot. Andere invloedrijke *socializing agents* in de directe of minder directe omgeving van mensen spelen waarschijnlijk ook een belangrijke rol, zoals de (eventuele) partner en diens ouders, leeftijdsgenoten, de media en school.

Niet alle opvoeders kijken op dezelfde manier aan tegen de opvoeding als hun ouders; sommige lijken in hun aanpak van de opvoeding duidelijk meer op hun ouders dan andere. Als het opleidingsverschil met ouders groot is, voeden mensen over het algemeen anders op en leggen zij ook andere accenten in de opvoeding dan hun ouders dat deden. Als mensen gelovig zijn, lijkt hun opvoeding juist sterk op die van hun ouders. Er kan ook sprake zijn van seksespecifieke patronen van overdracht: vrouwen volgen mogelijk het voorbeeld van hun moeder, mannen eerder het voorbeeld van hun vader. Verder lijken bepaalde leeftijdsgroepen in hun manier van opvoeden meer op hun ouders dan andere leeftijdsgroepen: met name de groep 50- tot 65-jarigen geeft aan een andere opvoedingsstijl te hanteren dan hun eigen ouders, en ook andere zaken belangrijk te vinden in de opvoeding. Deze groep, die opgroeide net na de Tweede Wereldoorlog en ook wel de babyboomgeneratie wordt genoemd, staat erom bekend dat zij zich in veel opzichten heeft afgezet tegen hun ouders en een leefstijl heeft ontwikkeld die op sommige punten duidelijk afwijkt van die van de ouders. Blijkbaar geldt dit laatste ook voor de manier waarop de opvoeding van kinderen ter hand werd genomen.

Noten

- 1 De jongste ouder in deze enquête is 18 jaar, de oudste 99 jaar.
- 2 Ten opzichte van eerdere studies waarin de doelen autonomie, prestatiegerichtheid, conformisme en sociaal gevoel werden onderzocht (Rispen et al 1996; Pels 2000; Herweijer en Vogels 2004), hebben wij het doel assertiviteit toegevoegd. De reden hiervoor is dat wij onderscheid wilden maken tussen het vormen van een eigen mening of oordeel (autonomie) en het opkomen voor die eigen mening (assertiviteit).
- 3 Geloof van de ondervraagde is gemeten met de vraag 'Beschouwt u zichzelf als behorend tot een kerkgenootschap of levensbeschouwelijke groepering?' Geloof van de ouders van de respondent is afgeleid uit het antwoord op de vraag 'Bent u in een bepaald geloof grootgebracht?' Bij een bevestigend antwoord is ervan uitgegaan dat de ouders gelovig zijn of waren.

Literatuur

- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Becker, H. (1992). *Generaties en hun kansen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Beckers, I., B. Hermans en W. Portegijs (2008). Betaalde arbeid. In: A. Merens en B. Hermans (red.), *Emancipatiemonitor 2008* (p. 77-114). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss. Vol. 1: Attachment*. New York: Basic Books.
- Brinkgreve, C. en B. van Stolk (1997). *Van huis uit. Wat ouders aan hun kinderen mee willen geven*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Bucx, F., F. van Wel en Q. Raaijmakers (2010). Life course stage in young adulthood and intergenerational congruence in family attitudes. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 72, nr. 1, p. 117-134.
- CBS (2010). *Relatie en gezin aan het begin van de 21ste eeuw*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Criss, M.M., D.S. Shaw, K.L. Moilanen, J.E. Hitchings en E.M. Ingoldsby (2009). Family, neighbourhood, and peer characteristics as predictors of child adjustment. A longitudinal analysis of additive and mediation models. In: *Social Development*, jg. 18, nr. 3, p. 511-535.
- Felling, A., J. Peters en O. Schreuder (1991). *Dutch religion. The religiousness of the Netherlands after the cultural revolution*. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociologie.
- Glass, J., V.L. Bengtson en C.C. Dunham (1986). Attitude similarity in three-generation families. Socialization, status inheritance, or reciprocal influence? In: *American Sociological Review*, jg. 51, nr. 5, p. 685-698.
- Hammarström, G. (1993). Solidarity and values in three generations. In: H.A. Becker en P.L.J. Hermkens (red.), *Solidarity of generations: Demographic, economic and social change, and its consequences, volume II* (p. 683-709). Amsterdam: Thesis Publishers.
- Hanson, R.A. en R.L. Mullis (1986). Intergenerational transfer of normative parental attitudes. In: *Psychological Reports*, jg. 59, nr. 6, p. 711-714.
- Herweijer, L. en R. Vogels. (2004). *Ouders over opvoeding en onderwijs*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- IJzendoorn, M.H. van (2006). *Intergenerationele overdracht van gehechtheid in theorie, (klinisch) onderzoek en gevalsbeschrijvingen*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Kaa, D.J. van de (1987). Europe's second demographic transition. In: *Population Bulletin*, jg. 42, nr. 1, p. 1-59.
- Kalmijn, M. (2006). Educational inequality and family relationships. Influences on contact and proximity. In: *European Sociological Review*, jg. 22, nr. 1, p. 1-16.
- Kerr, M., H. Stattin en R.C.M.E. Engels (red.) (2008). *What can parents do? New insights into the role of parents in adolescent problem behavior*. Chichester: Wiley & Sons.
- Lefkowitz, M.D., L.R. Huesmann en L.D. Eron (1978). Parental punishment. A longitudinal analysis of effects. In: *Archives for General Psychiatry*, jg. 35, nr. 2, p. 186-191.
- Moen, P., M.A. Erickson en D. Dempster-McClain. (1997). Their mother's daughters? The intergenerational transmission of gender attitudes in a world of changing roles. In: *Journal of Marriage and the Family*, jg. 59, nr. 2, p. 281-293.
- Out, D. en M. Bakermans-Kranenburg (2006). Genen en omgeving bij gehechtheid. Relevantie van de gedragsgenetica voor de pedagogiek. In: *Pedagogiek*, jg. 26, nr. 2, p. 210-230.

- Pels, T. (2000). *Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en de pedagogische afstemming tussen gezin en school*. Assen: Van Gorcum.
- Pinquart, M. en R.K. Silbereisen (2004). Transmission of values from adolescence to their parents. The role of value content and authoritative parenting. In: *Adolescence*, jg. 39, nr. 1, p. 83-100.
- Riksen-Walraven, J.M.A. (1978). Effects of caregiver behavior on habituation rate and self-efficacy in infants. In: *International Journal of Behavioral Development*, jg. 1, nr. 2, p. 105-130.
- Rispens, J., J.M.A. Hermanns en W.H.J. Meeus (1996). *Opvoeden in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Sameroff, A. (2010). A unified theory of development. A dialectic integration of nature and nurture. In: *Child Development*, jg. 81, nr. 1, p. 6-22.
- Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen. Overzicht van recent sociaal wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*. Amsterdam: sw p.
- Swaan, A. de (1979). *Uitgaansbeperking en uitgaansangst. Over de verschuiving van bevelshuishouding naar onderhandelingshuishouding (oratie)*. Amsterdam: De Gids/Meulenhoff.
- Tinsley, B.J. en R.D. Parke (1987). Grandparents as interactive and social support agents for families with young infants. In: *International Journal of Aging and Human Development*, jg. 25, nr. 4, p. 259-277.
- TK (1974/1975). *Contouren van een toekomstig onderwijsbestel. Discussienota. Tweede Kamer, vergaderjaar 1974/1975*, 13459, nr. 1-2.
- Uyl, M. den, en L. Emmelkamp (2008). *Tropenjaren. Verhalen van modern ouderschap*. Utrecht: De Graaff.
- Vespa, J., E. Cooksey en C. Keck (2009). *What my mother did. The intergenerational transmission of parenting* (paper gepresenteerd op de jaarlijkse bijeenkomst van de American Sociological Association, Boston). Boston: ASA
- Vollebergh, W.A.M., J. Iedema en Q.A.W. Raaijmakers (2001). Intergenerational transmission and the formation of cultural orientations in adolescence and young adulthood. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 63, nr. 4, p. 1185-1198.